

FRQMM-Online

merkitys. Mutta sittenkin: jos varsinainen kirjallisuudentutkimus joutuu epäsuorastikin maksajaksi, on asiat pantava toiseen tärkeysjärjestykseen.

Kellosepäntäytöä muistuttava huolellisuus tietojen kokoamisessa kannattaa panna merkille; myös kirjapainon jälki on esikuvallisen siistiä ja huolellista. Virheitä — esille ottamissani suhteissa epäloogisten ja aina kiistanalaisten toimitusperiaatteiden puitteissa — ei silmiini sattunut, todistakoon se sitten tietämättömyyttäni tai mieluummin toimittajien työn moitteettomuutta.

Yrjö Sepänmaa

Pahuuden olemus

Erich Fromm: Tuhoava ihminen, Kirjayhtymä 1976.

Saksalais-amerikkalainen Erich Fromm on eräs niistä harvoista länsimaisista filosofiista, jotka viime aikoina ovat esittäneet yksilöidyn kuvan ihmisen olemuksesta. Fromm on psykoanalyttikko, mutta hylkää klassisen psykoanalyysin seksuaalivoittoisuuden, hän on tunnustautunut myös Marxin kannattajaksi (esim. Beyond the Chains of Illusion, Marx's Concept of Man), mutta tukeutuu tässä nuoren Marxin ihmiskuvaan ja hylkää päättäväisesti olemassaolevat sosialismin mallit. Ehkä hieman yllättävänä voi pitää, että näiden kahden länsimaisen opin lisäksi Fromm on omaksunut täysin myös japanilaisen zenbuddhismin ajatukset (vrt. esim. Fromm, Suzuki, DeMartine: Zen-Buddhism and Psychoanalysis, New York 1960).

"Humanistista psykoanalyysiään", jota voi pitää immanenttina humanistisena uskontona, Fromm on selvittänyt etenkin teoksissaan "Man for himself" (suom. Ihmisen osa) ja "The sane Society" (suom. Terve yhteiskunta). Tämän psykoanalyysin muunnelman mukaan ihminen ei ole lähinnä seksuaalinen, vaan uskonnollinen olento. Ihmisen ta-

junnan ja elämän määräävä lähtökohta, joka lähinnä erottaa hänet eläimistä, on kyky käsittää rajattomuus ja samalla tietää oma rajallisuutensa (kuolevaisuutensa). Tämä tosiasia on ihmisen tietoisuuden pohjalla ja hänen ahdistuksensa ja intohimojensa lähde, se on hänen luonteensa takana ja voi olosuhteista riippuen tehdä hänestä tuhoavan tai luovan, rakastamiseen tai vihaamiseen taipuvan olennon.

Luonteen ja intohimon käsitteet ovat Frommin ajattelussa tärkeitä ja sisällöltään hieman yleiskielestä poikkeavia. Luonne tarkoittaa "sitä erityisjärjestystä, johon ihmisen energiat ovat asetuneet hänen tavoitellessaan päämääräänsä". Näistä päämääristä keskeinen (ainakin tiedostamattomana taustatekijänä) on "pyrkimys tehdä elämä mielekkääksi ja kokea niin voimakkaasti ja syvästi kuin hän kulloisissakin oloissa voi". Intohimot ovat Frommin fraseologiassa tähän pyrkimykseen liittyviä tunteita, ihmisen "uskontoa, kulttia, rituaaleja, jotka hänen on pakko salata (itseltäänkin) aina sen mukaan miten niitä hänen ryhmässään paheksutaan".

Fromm katsoo, että ihmisen ainoa mielekäs tapa reagoida rajallisuuteensa, "eksistentiaaliseen ongelmaansa" on luova toiminta, liittyminen osaksi ihmiskuntaa ja "jäljenjättäminen" rakentamalla. Hänen mielestään ei ole olemassa mitään periaatteellisia, ihmisen olemuksesta johtuvia esteitä sille, että kaikki ihmiset olisivat luonteltaan luovia ja vielläpä lisäksi henkisesti itsenäisiä ja syvästi kokevia. Se, ettei asia näin ole, johtuu pääasiassa siitä, että yhteiskunnan rakenne vaatii — tällä hetkellä vielä kaikkialla — toisenlaista luonnetta. Koska tarve liittyä toisiin ihmisiin on ihmisen kaikkein keskeisin, määräävät yhteiskunnan vaatimukset ("sosiaaliluonne") suurelta osalta sen jäsenten luonteen.

Frommin ongelmiksi nousevat tuhoavuus ja julmuus: jos ihminen on olemukseltaan hyvä, miten voidaan selittää se valtava määrä julmuutta, minkä hän on omaa lajiaan vastaan kohdistanut? Vastaus on yksinkertainen: tuhoavuus ja julmuus, jopa nekrofilia, saattavat kuulua ihmisen luonteeseen, mutta eivät hänen olemukseensa. Tuhoavuus on eräs vastaus ihmisen "eksistentiaaliseen ristiriitaan". Sadistia voi sanoa "henkilöksi, joka valitsi pelastustaan etsiessään

väärän tien". Näin väittäessään Fromm nimenomaisesti torjuu sen ajatuksen, että tuhoavuus ja julmuus olisivat lajille tyypillisen ja aggression osoituksia ja siis jokaisessa ihmisessä väistämättömiä. Mm. Konrad Lorentzin tämänsuuntaisia väitteitä hän pitää tosiasioiden valossa kestävämmätömiä. Myös behavioristiset käsitteet ja Freudin kuolemanvietti saavat tuomionsa ja johtopäätökseksi jää: jokaiselle ihmiselle on apriori mahdollista kehittyä luonteltaan ei tuhoavaksi. Luonnollinen puolustusaggressio on Frommin terminologian mukaan "hyvänlaatuista" ja elämänmyönteistä, sadismi ja nekrofilia sen sijaan epäsuotuisasti kehittyneen luonteen intohimoja.

Teoksessaan "Escape from Freedom" (suom. Vaarallinen vapaus) Fromm on aikaisemmin laajakosti selvittellyt niitä "vääristyneitä" tapoja, joilla ihminen pyrkii vastaamaan "eksistentiaaliseen ongelmaansa". Tällaisina esiintyvät mm. henkinen epäitsenäisyys ("sukurutsainen symbioosi"), "ryhmänarsismi", joka saattaa ilmetä esim. henkisenä sitoutumisenä puolueeseen, rotuun tai isänmaahan, ja aikaansaada laajamittaista tuhoavuutta kuten esim. natsi-Saksassa tapahtui. "Tuhoavassa ihmisessä" tämä epäkykyä persoonallisuustyyppi jää toissijaiseen asemaan, pahan ruumiillistumina Fromm esittää sadistisen ja nekrofiilisen tyyppin, jotka aikaisemmin ovat esiintyneet hänen teoksessaan "The Heart of Man" (suom. Hyvän ja pahan välillä). Muutamien kammottavien patologisten esimerkkien ohella esitetään häiriintyneinä persoonalluuksina mm. Stalin, Hitler ja Himmler. Psykoanalyysin on yleensäkin ollut vaikea saada muita vakuuttamaan metodinsa tieteellisyydestä silloinkin kun analyttikko tuntee potilaansa perusteellisesti, analysoi tämän unia, käyttää hypnoosia jne. Historiallisten henkilöiden ex post facto analyysi on sitäkin arveluttavampaa ja epäilemätöntä kirjan heikon kohta. On kyllä tavallaan jännittävää lukea, että Hitlerin tyyppillinen ilme on samanlainen kuin pahojen hajujen haistelijan ja että kansallissosialismin ruskeassa ja mustassa värisä on ulostusten ja kuoleman symboliikkaa, mutta on vaikea säästyä epäileviltä ajatuksilta kun kerrotaan, että Hitlerin tahdonvoima oli perin heikko, että hänen puheensa olivat ikä-

Kanara 7/1977
Finland

vyystyttäviä, tai että hänen kasvissyöntinsä johtui hänen nekrofiliaastaan (mikä on tietysti mahdollista).

Torjuessaan ihmisen luonnollisen aggressiivisuuden ja kuolemanvietin käsitteet Fromm ei kuitenkaan juuri tee kuvaamme ihmisestä entistä valoisammaksi. Hän nimittäin katsoo, että lähes jokaisessa ihmisessä on tietty määrä nekrofilisiä piirteitä. Fromm katsoo asialliseksi varoittaa kansainhimsiään nekrofileistä ja antaa jopa ohjeen näiden tunnistamiseksi, siis, mikäli haluatte saada selville, ketkä tuttavistanne ovat nekrofileijä tarkkaillaa a) heidän kasvonilmeitään b) unia, leikinlaskua ja fantasiaa c) sitä millaisista ihmisistä he pitävät d) käyttää Rorschach testiä . . .

Vakavasti puhuen: "Tuhoava ihminen" on verrattain kiinnostava, joskin Frommin aikaisempaa tuotantoa tuntevalle verrattain vähän uutta antava puheenvuoro tällä hetkellä liian vähän puhutusta filosofisesta kysymyksestä "ihmisen olemus". *Tieteellisesti* kirja ei ole mitenkään vakuuttava, mutta antanee ajattelemisen aihetta muille tieteen kannalta saman tason filosofiille kuten esim. Konrad Lorentzin ajatusten soveltajille tai marxilaisille yhteiskuntakriitikoille.

Matti Kannosten käännöstyö on erinomaista, pari pikkua amerikkalaisuutta (Heraklitos pro Herakleitos) eivät häiritse kokonaisuutta.

Timo Vihavainen

Kaksi pamflettia antiikin ajalta

Lukianos: Miten historiaa on kirjoitettava; Basileios Suuri: Mitä hyötyä nuorisolle on Kreikan kirjallisuudesta. Kreikan kielestä suomentanut ja selitykset laatinnut Kaarle Hirvonen. Helsingin yliopiston monistuspalvelu 1977.

Dosentti Kaarle Hirvonen, jonka aikaisempia suomennoksia Kreikan kirjallisuudesta ovat Artemidoroksen Unikirja, kolme Aristofaneen komedioita (Linnut, Naistenjuhla ja Sammakot)

sekä Platonin Protagoras — perin vaihteleva valikoima siis — on jatkanut käännöstoimintaansa julkaisemalla samassa niteessä Lukianoksen ja Basileios Suuren kreikkalaista kirjallisuutta käsittelevät pamfletit — tai esheet tai tutkielmat, kuten niitä myös voisi nimittää. Satiirikko Lukianoksen ja kirkkoisä Basileioksen tekstin julkaiseminen rinnakkain on sinänsä yllättävää, mutta tavallaan julkaisu antaa havainnollisen kuvan kahdesta perin erilaisesta suhtautumisesta vanhaan kulttuuriperintöön myöhemmän antiikin aikana.

Lukianos (n. 120—180 jKr.) tekee selkoa kreikkalaisen historiankirjoituksen tilasta. Tutkielmansa alkupuolella (kappaleet 7—32) hän kiinnittää huomionsa historiankirjoittajien virheisiin. Satiirisilla kyyvillään hän saattaa naurunalaisiksi suuren joukon historioitsijoita yhtä hyvin tyyliin kuin asiasisällön kannalta. Erityisesti hän ivallee liian suoraa Herodotoksen ja Thukydiden jäljitteilyä. Niinpä esimerkiksi Kreperios Karpurnianos Pompeiopolis (keksitty suurenteleva historioitsijan nimi) aloittaa teoksensa aivan Thukydiden sanakäänneillä, liittää teokseensa samantapaisia puheita kuin Thukydidet ja kuvaa tämän tapaan myös ruton leviämistä, ja Lukianos joutuukin toteamaan: "Minä puolestani jätin hänet yhä hautaamaan poloisia ateenalaisia Nisibikseen ja lähdin tieheni tietäen tarkalleen, mitä hän tulisi sanomaan jatkossa. Mutta nythän on aivan muotina uskoa, että noudatetaan Thukydiden tyyliä, jos kirjoitettaessa vähän muutetaan hänen sanojaan — tavallaan paikkatilkkuja oman sanonnan asemesta." Joku historioitsija on innostunut käyttämään joonian murretta Hippokrateen esikuvan mukaan, toiset kiinnittävät huomionsa epäolennaisuuksiin, toiset taas antavat väristeltäviä tietoja jne.

Kirjoituksensa jälkipuoliskossa (kappaleet 34—63) Lukianos tarkastelee historioitsijalle ja historiateokselle asetettavia vaatimuksia. Hän edellyttää historiankirjoittajalta poliittikan ymmärtämistä ja kykyä kuvata asioita havainnollisesti sekä toteaa, millainen historioitsijan on oltava: "peloton, lahjomaton, vapaa, suoran puheen ja totuuden ystävä, joka komediakirjailijan sanojen mukaan sanoo viikunoita viikunoiksi ja kaukaloa kaukaloksi, joka ei anna enempää vihan

kuin ystävydenkään vaikuttaa itseensä eikä säästä ketään, ei säälitse, häpeile eikä nöyristele, vaan on puolueeton tuomari, hyväntahtoinen kaikille, kirjoissaan muukalainen ja isänmaaton, riippumaton, herraton, joka ei ota huomioon mitä yksi tai toinen haluaa ajatella, vaan toteaa tosiasiat." Totuuden luonetta tai historioitsijan objektiivisuuteen liittyviä ongelmia Lukianos ei ryhdy lähemmin pohtimaan, sillä pikemminkin hän vain retorisesti korostaa historiankirjoittajan velvollisuuksia. Esityksen pääpaino onkin kyyvyssä nähdä terävästi naurettavia piirteitä ammattihistorioitsijoiden teoksissa. Lukianoksen omassa esitystavassa huomio kiinnittyy, niin kuin useita antiikin tekstejä lukessa, runsaaseen metaforiikkaan; esimerkiksi liiallisesta innostuksesta kirjallisuuden alalla puhutaan hevostenurheilun piiristä saadulla kuvakielellä: "Tiedämmehän, että myös kirjallisuudessa esiintyy pillastumista, mikä ei olekaan aivan pieni paha. Sen vuoksi on parasta, että mielenlire kulkee ratsailla mutta esitystapa seuraa jalkaisin vieressä juosten ja pidellen kiinni satulaloimesta, ettei se jää riennossa jälkeen." Kirjallisuudessa esitystapa Lukianos suositelee noudatettavaksi kultaista keskitietä. Tämä ns. aurea mediocritas (kr. mesotes) -ajatus esiintyi erittäin usein elämänfilosofiaa käsittelevissä yhteyksissä antiikin kirjallisuudessa, mutta sitä sovellettiin myös kirjallisuuskritiikkiin.

Antiikin aikana kiinnitettiin varsin paljon huomiota kirjallisuuden merkitykseen kasvatuksessa. Platon oli tutkinut ideaoppinsa pohjalta taiteen miemeetistä luonetta. Hän oli tullut negatiivisiin tuloksiin taiteen soveltuvuudesta kasvatukseen, koska se oli vain idea maailmaa heijastavan todellisuuden jäljittelyä. Roomalainen Quintilianus puolestaan omisti Institutio oratoria -teoksesta, jossa pohditaan parhaan mahdollisen puhujan kasvattamista ja kouluttamista lapsuudesta lähtien, kymmenennen kirjan kysymykselle, mitä teoksia kreikkalaisesta ja roomalaisesta kirjallisuudesta tuli sisällyttää puhujan oppimäärään. Kristillisenä aikana tuli ongelmaksi, voidaanko pakanallista kreikkalais-roomalaista kirjallisuutta ensinkään käyttää hyväksi missään muodossa. Kirkkoisien ja muiden kristillisten ajattelijoiden näkökannat vaihtelivat